

INTER-ANTIQUARIAAT

Mefferdt & De Jonge

Deze catalogus is verschenen in het kader van ART Breda, de inspirerende beurs voor kunst, antiek en design in het zuiden van Nederland.

Inter-Antiquariaat Mefferdt & De Jonge
Bernard Zweerskade 18
1077 TZ Amsterdam
T: 020 - 664 08 41
M: 06 - 53 73 74 22
E: interantiquariaat@chello.nl
www.inter-antiquariaat.nl
facebook.com/MefferdtDeJonge

Pentekening vervaardigd **rond 1900** door **Gerardus Johannes ("Gerard") Koekkoek**. Gesigneerd linksonder. Afm. 50 x 72 cm.

De haven van Amsterdam was in de zeventiende eeuw de grootste van Europa. Koopvaardij schepen kwamen via de Zuiderzee het IJ opvaren, losten in de haven hun van over zee aangevoerde waar en ronselden bemanning. Het IJ en de daaraan gelegen haven vormde het bestaansrecht van stad.

We zien op deze historiserende tekening het IJ voor het oostelijk deel van de haven, met de markante rijen palen als afbakening van de stad. In het water drie met kanonnen bewapende VOC spiegelre-tourschepen, waaronder de Witte Olifant, gebouwd in 1639 voor de Kamer van Amsterdam en dat tot 1665 op Batavia heeft gevaren.

Gerard Koekkoek (1871 - 1956) was telg uit de bekende kunstenaarsfamilie Koekkoek. Gerard Koekkoek schilderde en tekende, maar was ook graficus en hij had naam als restaurateur van schilderijen. Zijn werken zijn impressionistisch; zijn thema's vooral landschappen, waarin water (rivieren, vaarten en havens) een grote rol speelt. Daarvan is deze pentekening een fraai voorbeeld.

1 – HISTORISEREND GEZICHT OP HET IJ VOOR AMSTERDAM

2 – “SCHEEPVAART IN HET Y VOOR AMSTERDAM.”

Amsterdam gezien vanaf het IJ vanuit een oostelijke invalshoek, met links 's Lands Zeemagazijn en de lijnbanen van de V.O.C. en de Admiraliteit en rechts de Oosterkerk. Kopergravure uit ca. 1720, uitgegeven door **Abraham Allard**. Later met de hand gekleurd. Afm. (print) 50,5 x 59,5 cm.

Abraham Allard (1675 – 1725) was graveur, drukker en uitgever te Amsterdam, ten tijde van het verschijnen van dit gezicht op het IJ, zat zijn bedrijf op de Nieuwe Turfmarkt.

In 's Lands Zeemagazijn, het arsenaal van de Admiraliteit van Amsterdam, lagen enorme voorraden opgeslagen voor de bouw en uitrusting van oorlogsschepen: zoals hout, touwen van 150 vadem (275 meter) en “zo dik als een vrouwenbeen”, zeilen, kogels, ankers, kanonnen, buksen en geweren, lantaarns, kompassen en zandlopers. De lijnbanen dienden als touwslagerij en opslagplaats. Het waren uitgestrekte gebouwen van wel 500 meter lang, tussen de Oostenburgervaart en de Conradstraat, tot aan het IJ.

De kleine Republiek – die nooit meer dan 2,5 miljoen inwoners telde – had met haar enorme vloot van 2000 schepen in de wereldhandel opmerkelijk succes met V.O.C. en W.I.C. Ook waren er grote militaire successen tegenover ogenschijnlijk veel sterkere machten als Spanje en Engeland en de verovering van Indië. De grote koopvaardijsschepen van de V.O.C. met hun zware geschut, waren vaak nauwelijks te onderscheiden van de oorlogsschepen van de admiraliteiten.

“Voorstelling der door-ijzing van eenige koopvaardij-schepen, door het groot Noord-Hollandsch Kanaal, nabij Purmerende op den 9 januarij 1830.” Ets en aquatint vervaardigd door **Willem Hendrik Hoogkamer**, uitgegeven door Broedelet en Rijkenburg te Purmerend, naar een tekening van **Johannes Hermanus Koekkoek**. In de tijd met de hand gekleurd. Afm. 47 x 57,5 cm.

De winter van 1830 was de Winter van de Eeuw, vooral dankzij de lengte. De kou begon eind november en hield tot ver in februari aan. Tal van problemen waren het gevolg. Eind december lagen negen rijk gevulde koopvaardijsschepen gevangen in het ijs bij Amsterdam. Tijd was geld en het winterweer vormde een serieus vraagstuk. De reders vonden de route via de Zuiderzee te riskant en probeerden via het Noordhollandsch Kanaal (gereed in 1824) naar zee te komen. Eind december vertrokken ze uit Amsterdam, maar nauwelijks hadden ze de stad verlaten of ze lagen door de strenge vorst al vast bij Purmerend. Het vrijmaken van een vaargeul met bijlen en zagen trok zoals de prent laat zien nogal wat bekijks. En hoewel de tocht na een paar dagen vervolgd werd, duurde het nog weken voordat ze op 24 januari bij het Nieuwediep (ten oosten van Den Helder) aankwamen. Tot hun ontzetting troffen ze daar een zee vol ijs aan, zodat er nog enkele dagen gewacht moest worden totdat de wind draaide en het ijs wegdroef.

3 – VAST IN HET IJS VAN HET NOORDHOLLANDSCH KANAAL

Tekening in pen en gewassen inkt van de hand van **Hendrik Kobell (1751-1779)**. Afm. 16,1 x 19,9 cm.

Schilder en etser Kobell was geboren te Rotterdam. Hoewel oorspronkelijk voor de handel opgeleid, is hij "met het teekenen en schilderen van zee- en riviergezichten een der bekwaamste meesters van zijnen tijd in dat kunstvak geworden". Zijn kunstenaarsopleiding kreeg hij tijdens een zakenverblijf in Engeland, 1770-1771 en aan de Amsterdamse Tekenakademie. Hij reisde door Frankrijk, keerde in 1773 terug in Rotterdam en woonde tussen 1773 en 1778 in Delfshaven. In Rotterdam was Kobell een van de oprichters van het genootschap "Hierdoor tot Hooger", de voorloper van de Academie voor Beeldende Kunsten en Wetenschappen, waar gedurende twee avonden per week in een kamer boven een stal van een rijtuigverhuurder naar een model (gekleed, uiteraard) kon worden getekend.

Zijn werk onderscheidt zich "door nauwkeurigheid van omtrek, stoutheid en vuur van ordonnantie, kracht en fikschheid van uitvoering". Zijn tekeningen en etsen waren zeer gewild en dienden als voorbeeld voor prenten van onder anderen Matthias de Sallie en Simon Fokke. Hij maakte slechts enkele schilderijen en ongeveer twintig etsen.

Kalme riviermonding vol
Hollandse schepen. Tekening
in aquarel met gouache ver-
vaardigd tussen **1873-1884**
door **Louis Haghe** naar een
schilderij van Jan van de Ca-
pelle uit ca. 1650. Gesigneerd
L. Haghe rechtsonder. Afm. 45
x 60 cm. In originele lijst.

De Vlaamse historie-schilder,
aquarellist en lithograaf
Haghe (1806–1885) volgde zijn
opleiding aan de Academie te
Doornik en vestigde zich in
1823 in Engeland. Daar heeft
hij een beslissende invloed op
de ontwikkeling van de litho-
grafie en wordt benoemd tot
Lithographer of H.M. the Queen.
Toch wijdde hij zich vanaf
1852 nog uitsluitend aan het
aquarel schilderen. Hij was
President van de Royal Insti-
tute of Water Colours van
1873 tot 1884.

Het schilderij van Jan van de
Capelle "A River Scene with
Dutch Vessels BeCALMED", waar-
naar dit werk gemaakt is
hangt in de National Gallery
te Londen.

Fraaie serie van vier gravures vervaardigd door **Johann Georg Merz** (1694 – 1762), uitgegeven te Augsburg circa 1740. Afm. elk 19,5 x 30 cm. Onder elk jaargetij een illustrerende vers in het Duits en Frans.

In de lente wordt aan de schepen gewerkt en gekalefaterd en bereiden zeelui zich voor op de vaart. Het wapen op het hakkebord van het schip links is dat van Haarlem. Het dier er onder lijkt op een hond. Op de kade staat een kraan voor het laden en lossen.

- **Der Frühling.** *So bald der Frühling sich mit Anmuth zeigt, / So ist des Schiffers Hand Beschäftigt und bemühet, / Man seheth wie mit der Lust, er seinen Kahn besteigt, / Und wie er wiederum die Flaggen aufwärts ziehet.*
- **Le Printems.** *D'abord que le Printems se montre / Le Batelier est affairé / Dans son bateau on le rencontre / Pour le pavillon arborer.*

In de zomer wordt het hooi binnengehaald, schijnt de zon, is het goed zeilen en behagen de winden de schepen :

- **Der Sommer.** *Am besten ist es wohl als denn zu Schiffe gehen, / Wenn zu der Sommers-Zeit, die kühlen Winde wehen, / Da wird mit größter Lust die Reise fort gesetzt, / Weil selbst des Himmels-Gunst die Schiffende ergötzt.*
- **L'Été.** *Il fait beau aller en navire / Quand soufflent les vents en été / Le bon succes ceux fait sourire / Qui du ciel sont favoriséz.*

6– DE VIER JAARGETIJDEN IN DE SCHEEPVAART

In de herfst raast het weer over het water en doen de golven de zeelui vrezin:

- **Der Herbst.** Im Herbst pflegt mancher Sturm zu Wasser zu entstehen, / Daß Mann und Schiffe selbst gar oft zu Grunde gehen, / Die Wellen thürmen sich, es bebet Schiff und Mann, / Wohl diesem, der alsdann zu hause bleiben kann.
- **L'Automne.** L'Automne enfante les orages / Qui les navires sont perir / les flots font peur à l'équipage / Heureux qui demeure au logis

En in de winter tenslotte, liggen de schepen vast in het ijs, wordt er niet gereisd, behalve op de schaats:

- **Der Winter.** Da ist es ausgeschifft, wann uns der Winter grüßt, / Der uns den Weg mit Eis an End und Ort verschliesst, / Doch siehet man hier wie auf dem glatten Eise, / De Mensch mit eisernem Fuß doch hin und wider reise.
- **L'Hiver.** Devoquer l'hiver nous efface / Le desir la voyage est bouchée / Cependant on voit sur la glace / Deça delà chacun passer.

De prenten zijn een kopie in spiegelbeeld van een serie in 1618 door Robert de Baudous vervaardigde gravures. De Baudous op zijn beurt maakte zijn werk naar tekeningen van de hand van Cornelis Claesz. van Wieringen.

Tekening in aquarelverf vervaardigd ca. 1800 door **H. de Pré** naar een tekening van Pieter Jan van Liender uit ca. 1760. Gesigneerd rechtsonder. Afm. 34,5 x 21,5 cm.

Bij het graven van de Oudegracht in Utrecht werd de afgegraven grond gebruikt om de oevers op te hogen. Op de hoge oevers kwam een weg te liggen met daarachter huizen van kooplieden. De opslagkelders van de huizen werden onder de straten naar de gracht doorgetrokken. Vóór deze kelders werden nieuwe kaden aangelegd. Zo zijn de typische werven en werfkelders ontstaan. Vanaf de vijftiende eeuw vormde de Oudegracht een twee kilometer lange haven met dubbele kade die eeuwenlang de levensader van de stad vormde.

Op de tekening zien we de Oudegracht met de Gaardbrug en werfkelders, voorgevels van de huizen aan de oostzijde van de gracht, de Domtoren en (rechts) het hoekhuis Lijnmarkt 50, uit het zuiden.

H. de Pré was actief tussen 1790 - 1810 en kopieerde topografische tekeningen van Pieter Jan van Liender (1727-1779) met voorstellingen van de stad Utrecht.

Gravure naar het ontwerp van **Friedrich Bernhard Werner**, gedrukt van twee koperplaten en uitgegeven door **Johann Friedrich Probst** te Augsburg ca. 1750. Later met de hand gekleurd. Afm. ca. 34 x 96,5 cm.

Aan het einde van de zeventiende eeuw verloor de Republiek haar rol als economische supermogendheid langzamerhand aan Engeland. Hoewel Utrecht aanvankelijk minder last had van de teruglopende koopvaardij, nam de werkloosheid in de 18e eeuw sterk toe. In die tijd werden maar weinig stadsgezichten gemaakt. Het waren de buitenlandse uitgeverijen die toen de stad (en provincie) vastlegden.

Friedrich Bernhard Werner (1690-1776) had een kleurrijke loopbaan voordat hij als freelance kunstenaar voor de uitgeverijen van Augsburg ging werken. Zo was hij onder meer soldaat, *'Wunderdokter'*, vertaler van opera's en landmeter. Hij reisde veel door Polen, Pruisen, Pommeren, Beieren, Italië, Frankrijk en Nederland om ontwerpen te maken voor zijn prenten van steden, kerken, paleizen en kastelen.

Johann Friedrich Probst (1721-1781) leerde het vak van zijn vader Georg Balthasar Probst, beiden waren naast hun beroemde panorama's, ook bekend voor de uitgave van honderden optica prenten in Augsburg, Parijs en Londen. Het merendeel daarvan met keizerlijk privilege (*"l'Académie Imperiale d'Empire des Arts liberaux avec Privilège de Sa Majesté"*).

8 – UTRECHT IN EEN TIJD VAN ECONOMISCHE LUWTE

“**Internationale Koloniale en Uitvoerhandel-Tentoonstelling te Amsterdam in 1883**”, houtgravure “geteekend door **J. C. Greive Jr.**” Later met de hand gekleurd. Afm. 47 x 64 cm.

Internationale exposities bevorderden de economische groei en het toerisme. Omdat Amsterdam de kosmopolitische flair van steden als Parijs en Londen probeerde na te streven, zou een wereldtentoonstelling een aanwinst voor de stad zijn.

Als locatie koos men een braakliggend gebied aan de zuidkant van Amsterdam (tegenwoordig het Museumplein). Het rechthoekige hoofdgebouw was 300 x 120 meter groot en werd over een sloot heen gebouwd. Naast het hoofdgebouw was er het Nederlandse koloniale paviljoen van 125 x 75m. In het koloniale paviljoen bevonden zich onder andere verschillende soorten landbouwproducten, culturele schatten en inheemse wapens. Het koloniale paviljoen en de Machine-galerij omsloten een driehoekig terrein voor kleinere paviljoens, waaronder een voor de stad Parijs. Voor het koloniale paviljoen stond een kleiner gebouw voor de verschillende overzeese gebieden.

Toen de expositie op 1 november zijn deuren sloot, waren er meer dan een miljoen kaartjes verkocht.

“Pesth-Ofen. / Buda-Pest.” Lithografie in kleur vervaardigd door **Rudolf von Alt**, rond 1855. Afm.: (afb.) 41,5 x 57,5 cm, (incl. tekst) 46,5 x 57,5 cm.

We zien over de Donau de Kettingbrug (*Széchenyi lánchíd*) lopen, destijds een van de grootste bruggen ter wereld, die Pest en Buda met elkaar had verbonden na de Hongaarse revolutie van 1849. De *Kossuth Lajos tér* vooraan links op de prent, waaraan het parlement werd gebouwd in de tweede helft van de 19e eeuw, werd nog *Tömő tér* [‘Stortplaatsplein’] genoemd, vol met vuilnis om het niveau van de grond te verhogen.

Het is de tijd net voor het Oostenrijks-Hongaarse rijk. Een tijd waarin de traditionele aristocratie geleidelijk met de toenemende rijkdom van stedelingen geconfronteerd werd, die net als elders in Europa kapitalen vergaarden met handel en industrialisatie. Infrastructuur zoals spoorwegen en voor andere vormen van transport en communicatie werd overal aangelegd.

Daar Boedapest hier *“Nach d [er] Natur gez [eichnet]”* is, moet Von Alt dit prachtige gezicht op stad hebben gemaakt nadat hij er met een ballon overheen was gevlogen.

Kopergravure, gemonteerd van 4 bladen, uitgegeven in 1670. In de tijd met de hand gekleurd. Afmetingen (prent) ca. 95 x 121 cm (lijst ca. 121 x 149 cm).

Na de uitbreiding van de stad in 1660 was er behoefte aan een nieuwe plattegrond, groter en nauwkeuriger dan ooit tevoren, zowel om de eigendom van de grond nauwkeurig vast te kunnen leggen, alsmede om de grootsheid van stad te demonstreren.

Op de kaart zijn cartouches met allegorische figuren afgebeeld met legenda's van namen van straten en gebouwen en van de schout en 40 raden.

Deze befaamde 'Grote Hagen' is "Afgemeten en Afgeteykent door *Johan Douw De Jonge*" (Landmeter van Rijnland, 1642-1690) en gegraveerd door Christian Hagen (ca. 1635-1688). De kaart had moeten worden gedrukt door Joa Blaeu die het graveerwerk uitbesteedde aan Christian Hagen. Blaeu regelt aanvankelijk veel van het werk dat voor de kaart verricht moet worden, maar door de grote brand die zijn uitgeverij in Amsterdam verwoest, neemt Hagen steeds meer verantwoordelijkheden (en de faam behorend bij de kaart) over.

Tekening in potlood en waterverf vervaardigd in **1791** door **Abraham Delfos** naar het schilderij uit 1752 van **Jan Wandelaar**. Gesigneerd en gedateerd op de steen vooraan. Afm. 31,8 x 24,2 cm.

We zien vier putti voorgesteld als de seizoenen. De Lente snuffelt aan lavendel, een in de Oudheid veelgebruikte opwekker van de liefde; de Herfst kijkt ons aan en gebaart met druiven naar een kelk dat we wijn moeten maken, de druivenbladeren liggen in een krans om z'n hoofd; in de zomer is het warm en de putto doet genoeglijk een dutje op de geogoste koren; de Winter tenslotte verwarmt zich boven een schaal met gloeiende kolen. Op de ruïne in de achtergrond een rozet met de tekens van de dierenriem en de god Janus, de god met de twee gezichten. Het linker, jonge gezicht is januari, het nieuwe jaar; het oude gezicht (traditioneel met baard) stelt het oude jaar voor. De een kijkt naar de toekomst, de ander naar het verleden. Er wordt verwezen naar het cyclische van het leven.

Abraham Delfos (1731-1820) was graveur, tekenaar en kunsthandelaar in een tijd *dat ons Vaderland nog eene rijke voorraad van oude schilderijen bevatte*. Als kunsthandelaar had hij *schier dagelijks gelegenheid ter uitbreiding zijner bespiegelende kennis*. Delfos kende collega Jan Wandelaar (1690-1759) uit Leiden waar deze werkte aan een beroemd boek met anatomische prenten van het menselijke lichaam. (Aardig detail: in het vrij stoffige *Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst* uit 1816, wordt terloops vermeld dat Wandelaar's tweede vrouw ene Catharina Beatrix van Eyk, *wegens hare schoonheid niet onopgemerkt geweest moet zijn*.)

“Carte De La Mer D’Allemagne Contenant Les Bancs Isles Et Costes Comprises Depuis Bergen Et Les Isles Schetland Jusques Au Pas De Calais” Gravure vervaardigd voor de zee atlas van Pieter Mortier in 1693, gedrukt van twee koperplaten, uitgegeven **ca. 1770** door **Jacques-Nicolas Bellin** voor het *Dépôt des Cartes et Plans de la Marine*. Later met de hand gekleurd. Afm. 61 x 86 cm.

Paskaart van de gehele Noordzee met de aangrenzende kusten. De topografie beperkt zich tot de langs de kust gelegen plaatsen en toont in zee die diepten en ondiepten (gestippelde zandbanken), alsook de verschillende zeegaten. Over de gehele kaart lopen kompaslijnen. Er is een gradenverdeling in de rand onderaan, in Duitse, Engelse en Franse mijlen. In het achterland zijn met stippeltjes (en kleuren) de politieke grenzen tussen de verschillende landen en gewesten aangegeven.

De kaart was eind achttiende eeuw los te koop voor *“Trente Sols”*.

*"Pascaert van de Middellandsche Zee, ver-
toonende in twee deelen, zijn van de mis-
wysing en veel fouten verbeteret t'Amster-
dam."* Kopergravure uitgegeven door **Johan-
nes van Keulen** ca. 1680-1700. Afm. 52 x 60
cm.

We zien de West- en Oost-Middellandse zee
gescheiden op een blad. Onderaan twee alle-
gorische cartouches met links de schaal van
de kaart, verschillende navigatie instrumen-
ten en een aantal putt die kaart lezen, rechts
titel en impressum van de kaart. Bovenop het
cartouche rechts zitten Ottomanen, daaronder
een geketende Europeaan en huilende vrouw
en hun handelswaar. Linksboven worden de
belangrijkste eilanden, hoeken en havens
vermeld.

Johannes van Keulen was de grondlegger van
het bekende uitgevershuis dat zich gedurende
de ruim twee eeuwen van zijn bestaan richtte
op het publiceren van zeeatlassen en zee-
mansgidsen. Van Keulen was zelf geen carto-
graaf, daarvoor had hij de medewerking van
de *Geometria en Leermester der Wis-Konst*
Claes Jansz Vooght ingeroepen. Deze Vooght
is de maker van de meeste kaarten die Johan-
nes van Keulen heeft uitgegeven. De atlassen
van Van Keulen de *"Nieuwe Lichtende Zee-
Fackel"* en de *"Groote Nieuwe Vermeerderde Zee-
Atlas ofte Water-wereld"* waren seer nut en dien-
stigh voor *Schippers, Stuurlieden, en Liefhebbers
der Grote Zeevaart.*

Tekening van **Hendrik Meijer** (ook wel Hendrick de Meyer) (1737 -1793) in pen en zwarte inkt, grijs gewassen, over zwart potlood. Afm. 21 x 32,5 cm. Gesigneerd linksonder en gedateerd 1764.

De tekening is topografisch niet goed te duiden. Op het eerste gezicht lijkt men de Amsterdam te herkennen: de Oude Kerk, een scheepswerf, een veerhuisje met er naast een hijskraan, twee ophaalbruggen en grote pakhuizen met Hollandse gevels. De manier waarop deze elementen zijn samengebracht echter, komen niet overeen met het Amsterdamse stadsbeeld.

In de weken of maanden dat de winter de alledaagse activiteiten op het water stilzette en het ijs het domein van sport, spel en vertier werd, verplaatsten ook markthandelaren hun nering naar deze vlakke. In koek-en-zopie tenten werden versnapering verkocht, maar ook andere producten die in de smaak van de verpozende menigte konden vallen.

Volgens Immerzeel (1842) zijn Meijer's "*ordonnanties rijk en geestig, en zijne stoffaadje allerliefst van teekening en altijd in overvloed aangebragt. Zijne goede teekeningen worden door de onbevooroordeelde liefhebbers geschat en bewaard.*"

Tekening in pen en gewassen inkt van de hand van **Gerrit Grasdorp**. Afm. (papier) 21,2 x 34,2 cm.

Van Grasdorp is weinig meer bekend dan dat hij gedoopt is in 1659 en in armoede in 1716 is gestorven. Hij stamt uit een Zwolse kunstenaarsfamilie en moet van zijn 17 jaar oudere halfbroer Jan les hebben gehad. Van Gerrit zijn gezichten op Zwolle en enkele ijsscènes bekend. Er bevinden zich tekeningen van Gerrit in het Overijssels Museum, Rijksprentenkabinet en Atlas van Stolk.

We zien hier Zwolle vanuit het noorden, vanaf het Zwarte Water met in de achtergrond de "Peperbus" (Onze-Lieve-Vrouwetoren) en rechts daarvan de Sassenpoort, geheel rechts een voorloper van de Herstelder molen aan de tegenwoordige Eekwal op het bolwerk. In de tweede helft van de 17de eeuw werd de positie van Zwolle als streekcentrum versterkt, mede doordat Deventer terugviel. In de handel tussen Amsterdam en Duitsland speelde de stad een belangrijke rol. De nijverheid bloeide in de 18de eeuw dankzij de zout- en zeepziederijen en de verwerking van suiker, tabak en koffie. In de winter was de stad voor de scheepvaart onbereikbaar en was er minder werk. De mensen hadden tijd om te schaatsen.

17 – “GEZIGT OP HET RAADHUIS, LANGS DE BREEDESTRAAT TE LEYDEN.”

Kopergravure vervaardigd in 1763 door Abraham Delfos (1731-1820) naar een tekening van Jan de Beijer (1703-1780), uitgegeven als deel van de “*Beschryving der stad Leyden, haare gelegenheid, oorsprong, vergrootinge, oude en hedendaagsche gedaante...*” door **Wed. Abraham Honkoop en A. Kallewier**. Later met de hand gekleurd. Afm. 27,5 x 34,5 cm.

We zien de Leidse Breestraat met in het midden, prominent het stadhuis met (in 1929 afgebrande) oorspronkelijke renaissance gevel en toren. Op straat is het een drukte van belang.

De tekening waarnaar de gravure vervaardigd werd, maakte tot 1773 deel uit van de beroemde kunstverzameling van de Leidse burgemeester Johan Aegidiusz. van der Marck.

“Gezicht van de groote Markt, Nieuwe Kerk en Stadhuis te Delft.” Kopergravure vervaardigd door **Iven Besoet** in **1765**, in de tijd met de hand gekleurd, recent ingelijst en voorzien van led-verlichting. Afm. (prent): ca. 28,5 x 40,5 cm.

Gezicht op de Markt te Delft, met links de toren van de Nieuwe Kerk en rechts het stadhuis, daartussen de panden aan de zuidzijde van de Markt en de Jacob Gerritstraat. Het stadhuis op de prent is -nadat het twee keer was afgebrand- gebouwd in 1620 naar een ontwerp van Hendrick de Keyser. De voorgevel is versierd met Toscaanse en Ionische pilasters met in het midden een Justitia-beeld. Achter is een poort, waarlangs de misdadigers de stad werden uitgeleid. Voor het stadhuis een rijtuiggen die op een ritje wachten. Voor de kerk een groenmarkt en allerhande volk.

De prent is in de tijd als opticaprent uitgewerkt waarbij een groot aantal raampartijen is uitgesneden en vervolgens aan de achterkant met papier beplakt. Het was de bedoeling om de prent met kaarslicht erachter te bekijken, waardoor het leek alsof er binnen in de huizen licht brandde. De combinatie van vuur en papier heeft er voor gezorgd dat er maar weinig uitgewerkte prenten als deze bewaard zijn gebleven. Met de van led-verlichting voorziene omlijsting wordt nagenoeg het zelfde effect bereikt als in 18de eeuw, zonder dat het warm wordt of roet afgeeft.

18 – DE MARKT TE DELFT

“Haagse Kermis met de Optreckende Burgerrij sig presenterende aan haar Koninklijke Hoogheden de Prince en Mevrouw de Princesse van Orange”, ets met gravure vervaardigd in 1686 door **Daniël Marot** te ‘s-Gravenhage. In de tijd met de hand gekleurd. Afm. 64,5 x 92 cm.

Fraai vogelvluchtgezicht op het Buitenhof in Den Haag met op de achtergrond het Stadhoudelijk Kwartier naast de Hofvijver. Links het Noyelshuis (tegenwoordig ‘Vijverhof’). Het plein staat vol met kraampjes waartussen zich talrijke bezoekers bewegen. Rechts op de voorgrond heerst grote activiteit bij een aantal kramen, waar onder andere wafels worden gebakken.

De kermis was uitgegroeid tot één groot centrum van vertier, met optredens van koorddansers, acrobaten en gedresseerde dieren, die niet alleen de belangstelling van het volk trokken, maar ook aanzienlijke Hagenaars niet koud lieten.

Hier zien we het moment waarop een defilé plaats vindt van de schutterij van de stad. De schutters komen van links op en marcheren tussen de kermiskraampjes door naar het Stadhoudelijk Kwartier, om daar de wapens te presenteren. Vanuit het venster slaan de prins en zijn gevolg het defilé gade. Rechts staat de cavalerie van prins Willem III opgesteld, vlakbij de waterpomp.

In de zeventiende eeuw trokken eenmaal per jaar de schutters in volle uitrusting met vaandels en slaande trom door de stad om een centrale plaats de wapens te presenteren. In 1697 wordt dit gebruik afgeschaft.

Toen Willem III in 1689 koning van Engeland was geworden en in Londen verbleef verzuchte hij “te wensen een vogel te zijn, zodat hij over de Noordzee naar Den Haag kon vliegen”. Hij voegde er aan toe hier honderdduizend, ja wel tweehonderdduizend gulden voor over te hebben.

De prent is opgedragen aan prins Willem III, wiens wapenschild bovenaan is afgebeeld.

Vues de l'armée de terre de France, depuis son départ de Valenciennes, jusqu'à son arrivée à Metz, le 15 Mars 1756, sous le commandement de Monsieur le Duc de Saxe. Vue de la ville de Metz, prise par les Armées de France, le 22 Mars 1756. Le Duc de Saxe, Comte de Saxe.

Le Duc de Saxe, Comte de Saxe, a été nommé à la tête de l'armée de France, le 15 Mars 1756. Il a conduit cette armée jusqu'à Metz, le 22 Mars 1756. Cette ville a été prise par les Armées de France, le 22 Mars 1756.

Agresseur
Le Duc de Saxe, Comte de Saxe, a été nommé à la tête de l'armée de France, le 15 Mars 1756. Il a conduit cette armée jusqu'à Metz, le 22 Mars 1756. Cette ville a été prise par les Armées de France, le 22 Mars 1756.

Le Duc de Saxe, Comte de Saxe, a été nommé à la tête de l'armée de France, le 15 Mars 1756. Il a conduit cette armée jusqu'à Metz, le 22 Mars 1756. Cette ville a été prise par les Armées de France, le 22 Mars 1756.

Le Duc de Saxe, Comte de Saxe, a été nommé à la tête de l'armée de France, le 15 Mars 1756. Il a conduit cette armée jusqu'à Metz, le 22 Mars 1756. Cette ville a été prise par les Armées de France, le 22 Mars 1756.

Le Duc de Saxe, Comte de Saxe, a été nommé à la tête de l'armée de France, le 15 Mars 1756. Il a conduit cette armée jusqu'à Metz, le 22 Mars 1756. Cette ville a été prise par les Armées de France, le 22 Mars 1756.

Le Duc de Saxe, Comte de Saxe, a été nommé à la tête de l'armée de France, le 15 Mars 1756. Il a conduit cette armée jusqu'à Metz, le 22 Mars 1756. Cette ville a été prise par les Armées de France, le 22 Mars 1756.

Fraaie, zeldzame complete serie van 7 steendrukken over de “Geprojecteerde staats-spoorweg door Rotterdam” vervaardigd rond 1869 door **F.I. Becker, J.J. Mesker, H.F. Sartor** en **F. Sartor**, gedrukt door **J. Smulders & Co**, voor uitgever **J. van Baalen & Zonen** te Rotterdam. Afmeting: elk ca. 28,8 × 40,3 cm.

In 1847 was de spoorverbinding Amsterdam Rotterdam via Haarlem, gereed. De lijn eindigde net buiten de Delftse Poort, “Station D.P.” Het Zuiderspoor vanuit Antwerpen hield op bij Station Moerdijk, een paardenomnibus vervoerde de passagiers vanaf het veer over het Hollands Diep naar Station D.P.

In 1859 kwam het kabinet met een integraal plan voor de hele spoorweginfrastructuur in Nederland. Maar over de aansluiting van de trajecten door Rotterdam viel het kabinet. De tegengestelde belangen van de stad en de verschillende toen nog particuliere spoorwegmaatschappijen bleken te groot. Het daaropvolgende kabinet diende als eerste wetsvoorstel een wet in die de zeggenschap van de staat over de infrastructuur van het spoorwegnet moest regelen, en deze wet werd prompt aangenomen. In 1863 werd een Staatscommissie ingesteld die met voorstellen moest komen voor verbinding van de spoorwegen. Het werd de enige spoorlijn in Nederland die dwars door een historische binnenstad gebouwd is. Van de ontwerpen werden rond 1869 deze steendrukken gemaakt. We zien hoe het Luchtspoor deel gaat uitmaken van het Rotterdamse stadsbeeld. Omgekeerd moet het treinreizigers een spectaculair uitzicht op de bedrijvige stad hebben geboden. De verbinding komt gereed in 1877.

We zien “**De Rotte (van de Boeren Vischmarkt gezien)**”; “**De Hoogstraat (van de Oost-Zijde gezien)**” [prachtig levendig centrumgezicht]; “**De Korenbeurs (van de Open rijstuijn gezien)**”; “**Het stationsgebouw op de Beursbrug (van de Zuid Blaak gezien)**”; “**Het Westnieuwland (van de Open rijstuijn gezien)**”; “**De Veemarkt (van de Delftse Poort gezien)**”; “**Rivier de Maas (van het Oude Hoofd Plein gezien)**”.

GEPROJECTEERDE STAATS-SPOORWEG DOOR ROTTERDAM.

DE VERENIGING
VAN DE ROTTERDAMSE BUREAU

GEPROJECTEERDE STAATS-SPOORWEG DOOR ROTTERDAM.

DE ROTTERDAMSE BUREAU
VAN DE VERENIGING

GEPROJECTEERDE STAATS-SPOORWEG DOOR ROTTERDAM.

DE ROTTERDAMSE BUREAU
VAN DE VERENIGING

GEPROJECTEERDE STAATS-SPOORWEG DOOR ROTTERDAM.

DE ROTTERDAMSE BUREAU
VAN DE VERENIGING

GEPROJECTEERDE STAATS-SPOORWEG DOOR ROTTERDAM.

DE ROTTERDAMSE BUREAU
VAN DE VERENIGING

GEPROJECTEERDE STAATS-SPOORWEG DOOR ROTTERDAM.

DE ROTTERDAMSE BUREAU
VAN DE VERENIGING

Bloemstillevens, tekening in pen en aquarelverf van de hand van **Jeanne Esther Leopoldina van Heurn (1800-1860)**. Afm. ca. 27 x 18,5 cm.

Van Heurn schilderde en tekende vermoedelijk uit liefhebberij bloemen en stillevens, ze werkte o.a. naar de bloemschilder Gerard van Spaendonck (1765-1822).

Uit dit bloemstillevens van viooltjes, dahlia's en rozen springen ook twee tulpen in het oog. Menig kunstenaar heeft sinds de 17de eeuw de zo geliefde en bewonderde tulp in portret en stillevens vastgelegd.

Tulpportretten van “*Fräulein von Münchingen*” en “*L’Agréable*”, kopergravures vervaardigd door **Johann Michael Seligmann**, en **Adam Ludwig Wirsing** voor **Christoph Jakob Trewe’s** *Hortus Nitidissimis Omnem per Annum Superbiens Floribus Sive Amoenissimorum Florum Imagines* [Een prachtige tuin het hele jaar door met schitterende bloemen, weergegeven in prachtige afbeeldingen] gepubliceerd in drie delen tussen 1750-1786. In de tijd met de hand gekleurd. Afm. (druk) ca. 43,5 x 21 cm en 44 x 26 cm.

Elke prent moest de bloem zo mooi mogelijk weergeven, wetenschappelijke details waren minder belangrijk. De *Hortus Nitidissimis* wordt beschouwd als een van de weelderigste *florilegia*. Het uitgebreide werk is een spectaculaire weergave van de kleurrijkste en prachtigste bloemen die in Europese tuinen konden worden gekweekt, zoals tulpen, hyacinten, ranonkels en rozen.

Reclame affiche “**Quinquina Dubonnet**”, lithografie ontworpen door **Jules Chéret** (1836-1932), gedrukt door Chaix te Parijs in **1896**. Afm.: ca. 125 x 89 cm.

Chéret was de eerste die kleurenaffiches maakte, levendige ontwerpen voor cabaret, variété en theater zoals Olympia, Folies Bergères en Moulin Rouge. Later breidde hij zijn werk uit naar het maken van advertenties voor allerlei producten. Hij wordt gezien als de vader van de moderne lithografie en vader van de reclame affiche.

Chéret maakte verschillende ontwerpen voor Quinquina Dubonnet, alle met een mooie jonge vrouw en een witte kat. Deze kat is een compliment aan mevrouw Dubonnet, wiens eigen kat in het bedrijfslogo was verwerkt. Hier zien we de jonge vrouw met het glas in haar hand, uitnodigen voor een aperitief.

Met aandacht voor beeld in plaats van tekst, bracht Chéret een revolutie teweeg in de manier waarop posters werden vorm-gegeven. Hij meende dat een affiche niet noodzakelijkerwijs een product moest tonen, het was slechts van belang dat het bij de kijker een positieve reactie genereerde. Met zijn grote affiches met afbeeldingen van vrijdenkende dames, zette hij aan tot de emancipatie van de vrouw. Vrouwen werden vóór Chéret meestal afgebeeld als prostituee, of als puritein. Zijn zgn. “Chrétettes” waren geen van beide. Het werkte merkbaar bevrijdend voor de vrouwen van Parijs, die nu décolletés mochten dragen en konden roken in het openbaar.

Vandaag de dag behoort Chéret tot de meest verzamelde kunstenaars uit de Belle Epoque

23 – DE BELLE EPOQUE NODIGT UIT VOOR EEN APERITIEF

Dame met hoed, droge naald ets in kleur vervaardigd ca. 1900 door **Paul César Helleu**. Afm. 33,7 x 57 cm.

Bij het noemen van de naam Helleu moeten we denken aan een tijdperk, de Belle Époque van het einde van de 19e-eeuw, de mondaine samenleving tot de Eerste Wereldoorlog.

Helleu (1859-1927) ging aanvankelijk in de leer als keramiekwerker en nam daarnaast tekenlessen. In 1876, na de dood van zijn vader, trok hij tegen de zin van zijn moeder naar Parijs om te gaan studeren aan de *École des Beaux-Arts*. Hij kwam terecht in kringen van de impressionisten en ontmoette beroemde kunstenaars zoals Henri Matisse, Edgar Degas, Robert de Montesquiou, James Tissot en Giovanni Boldini.

In 1884 kreeg Helleu opdracht om de mooie jonge aristocratische vrouw Alice Guérin te portretteren. Twee jaar later zou ze zijn vrouw worden. Alice introduceerde hem vervolgens in de hoogste kringen, waar hij uitgroeide tot een van de populairste portretschilders van de Parijse *beau monde*. Zijn eigen vrouw bleef evenwel zijn meest favoriete model. Ook deze ets is (vermoedelijk?) een portret van zijn vrouw Alice. Gedurende zijn hele carrière maakte Paul Helleu vele liefdevolle, persoonlijke tekeningen en schetsen van haar en hun drie kinderen, evenals familieleden en familie-vrienden. Alice had opvallend lang kastanjebruin haar, wiens weelderige lokken ze bij gelegenheid op stak. Een elegante vrouw met verfijnde manieren, in stijlvolle kleding, vaak met hoeden van de beste Parijse hoedenmakers.

Helleu's stijl die wordt gekenmerkt door vrouwelijke gratie en verfijning, kreeg niet alleen bijval in Parijs, maar ook bij de *high society* in Londen en New York had hij met zijn portretten van elegante vrouwen groot succes.

24 – PORTRET VAN DE BEAU MONDE

“*Salade de Saison/Le sport à la mode*” Gewassen tekening met waterverf, kleurkrijt en dekwit door **Jack Abeillé** (1873 -?). Gesigneerd en gedateerd (19)09 rechtsonder. Afm. ca. 32,5 x 24 cm.

In 1863 introduceerde de Amerikaan James Leonard Plimpton een rolschaats waarbij twee houten wieltjes voor en twee houten wieltjes achter met een rubberen veerconstructie waren bevestigd. In tegenstelling tot eerdere in-line rolschaatsen kon je er mooie boogjes mee maken. In 1873 bracht een Duitse firma rolschaatsen op de markt met harde rubberen wielen en voorzien van een hefboom voor het vastzetten van de schoen. Perfectionering van de rolschaats vond plaats in 1884 toen er kogellagers in de wielen werden gezet en vanaf 1890 zijn er rolschaatsen waarvan de lengte kon worden ingesteld.

Na de uitvinding van Plimpton werden overal rolschaatsbanen gebouwd. Het werd een ware rage, een sociale ontmoetingsplaats waar soms duizenden rolschaatsers actief waren. Op de openingsavond van *The Chicago Coliseum* waren er meer dan 7000 mensen.

Het rolschaatsen blijft een geliefde vrijetijdsbesteding tot aan de Eerste Wereldoorlog. Na de oorlog zorgt de opkomst van de film, dansings en de automobiel ervoor dat het rolschaatsen uit beeld verdwijnt. Maar tijdens de Depressie van de jaren 1930 wordt het rolschaatsen weer populair, het is een relatief goedkope vrijetijdsbesteding waarmee de ellende van de tijd even kan worden vergeten.

"*Ein glücklicher Zufall*", serie van 5 ontwerp-tekeningen in inkt over potlood van de hand van **Adolf Hengeler** vervaardigd voor het tijdschrift *Fliegende Blätter*. Gesigneerd en gedateerd **1901** op het laatste blad. Afm. elk ca. 29,5 x 40 cm.

- Daar zitten ze weer die twee, elk op een andere hoek en niemand durft een woord te zeggen!
- Maar goed, ik ga ook even zitten.
- De bank is elastisch!
- Nu verloven ze zich zelfs in de lucht!
- Kinderen, mijn zegeningen hebben jullie - wees gelukkig!!

Adolf Hengeler (1863-1927) hoorde bij de bekendste en meest geliefde medewerkers van het Duitse humoristisch-satirische weekblad *Fliegende Blätter*. Over een periode van ruim 20 jaar maakte hij ongeveer 4500 tekeningen, in een herkenbare humoristische, goedmoedige, maar toch spitse en gedetailleerde stijl.

Fliegende Blätter was bedoeld voor de Duitse bourgeoisie. Het wordt beschouwd als het compendium van de satire van de eind 19de-eeuw tot begin 20ste-eeuw. Met onderhoudende, spottende en humoristische karikaturen en beeldverhalen werden bijna alle beroepen, sociale klassen en levenssferen onder de loep genomen.

